

REMISSYTTRANDE Knas Hemma

Knas Hemmas yttrande avseende:

SOU 2025:84–Hem för barn och unga För en trygg, säker och meningsfull
vård

Knas Hemma, som består av barn eller unga som är placerade just nu eller som tidigare har varit det, har aktivt bidragit med våra medlemmars röster i förarbetet till denna utredning. Knas Hemma välkomnar utredningens ambition att höja kvaliteten, tryggheten och säkerheten i vården av barn och unga. Det är ett viktigt steg mot en mer rättssäker och trygg samhällsvård. Samtidigt vill vi lyfta några centrala utmaningar som behöver beaktas för att utredningens förslag verkligen ska leda till förbättringar för de barn och unga som berörs.

Personalens kompetens – en avgörande fråga

Vi stödjer utredningens förslag om skärpta kompetenskrav för personal och föreståndare i hem för barn och unga, eftersom kompetent personal är helt avgörande för barns trygghet, vardag och möjlighet till utveckling.

Krav på personal:

- Personlig lämplighet: Ett fortsatt krav för att säkerställa att personalen är lämplig för uppdraget. Våra medlemmar vittnar om situationer där bristande lämplighet lett till stora problem:

“Jag kunde ändra reglerna, men personalen hade ingen kunskap. Jag blev lämnad ensam med unga som mådde dåligt och fick ta en personalroll.”

- Utbildning: Personalen ska ha minst en tvåårig eftergymnasial utbildning inom relevanta områden, exempelvis socialt arbete, socialpedagogik eller beteendevetenskap. Våra medlemmar påpekar att kunskap om målgruppen, trauma och NPF är avgörande:

“De måste ha kunskap om målgruppen, trauma och NPF. Så de kan hjälpa oss att hantera de sakerna.”

Krav på föreståndare

- Relevant högskoleutbildning: Föreståndaren ska ha en relevant akademisk examen.
- Erfarenhet och ledningsförmåga: Personen ska ha dokumenterad erfarenhet av att leda och utveckla verksamheten. Våra medlemmar understryker också vikten av relationer:

“Alla i personalen ska vara villiga att bygga en relation med ungdomarna.”

Kompetensstöd och handledning

- Personal ska få ordentlig introduktion, kontinuerlig kompetensutveckling och regelbunden handledning. Handledare ska själva ha högskoleutbildning och vara lämpliga för uppdraget.
- Hemmet ska säkerställa tillgång till psykologkompetens, men utredningen anger inte hur många timmar psykologen ska vara knuten till hemmet eller hur närvaron ska schemaläggas.

Att höja kraven på personalens utbildning är i grunden positivt. I dag är kompetensförsörjningen ett stort problem, särskilt inom SiS och HVB. IVO har vid flera tillsyner konstaterat brister i både kvalifikationer och bakgrundskontroller (IVO, 2023), och Riksrevisionen har påpekat att kompetenskraven är otydliga och att uppföljningen inte fungerar tillräckligt väl inom tvångsvården (RiR 2021:29). Samtidigt rapporterar SiS om svårigheter att rekrytera och behålla personal, och personalen vittnar om arbetsmiljöer med våld och hot där ofta utbildningen inte räcker för att hantera svåra situationer (SiS årsredovisning 2023).

Våra medlemmar beskriver HVB där personal saknar relevant utbildning, där befogenheter används godtyckligt (t.ex. inskränkningar i mobilanvändning eller visitationer utan tydlig dokumentation) och där konflikter ofta eskalerar istället för att lösas tryggt. För att barn och unga på HVB-hem ska få en trygg och stödjande vardag krävs att personalen har bred och relevant kunskap. Detta inkluderar kunskap om barns och ungdomars utveckling, trauma och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF), så att personalen kan förstå och bemöta varje individ utifrån deras behov. Personal behöver också vara utbildade i lågaffektivt bemötande, för att kunna hantera konflikter och krissituationer utan att skapa ytterligare stress eller eskalering. Utbildning i traumamedveten omsorg (TMO) är viktig för att personalen ska kunna ge stöd på ett sätt som främjar trygghet, tillit och långsiktig utveckling. Personal bör dessutom ha kompetens att bygga relationer, skapa trygghet och kontinuitet, samt förstå vikten av barnets nätverk och samverkan med familj, skola och andra aktörer.

Det anges inte i utredningen hur ofta handledning ska ges i någon standardiserad form. Det finns inte heller någon detaljerad fördelning eller krav för psykologens närvaro – alltså inte hur många timmar psykologen ska vara knuten till hemmet, eller om det bör vara på hel- eller deltid, schemalagt etc. Kraven på utbildning och kompetensutveckling är också de utan detaljer vad gäller innehåll, tidsram eller frekvens. Vi ser därför en risk att högre formella krav på papper inte får någon verklig effekt om de inte kombineras med en tydlig kompetensstrategi som definierar innehåll, tidsramar, frekvens, finansiering och implementering. Det behövs satsningar på kontinuerlig utbildning, introduktion, handledning och tillgång till psykolog, annars riskerar barn och unga att möta samma problem som tidigare, trots nya lagkrav.

Balans mellan säkerhet och integritet

Våra medlemmar vittnar om att barn och unga på HVB-hem inte sällan upplever att deras privatliv och vardagstrygghet kränks.

“Det var samma sak på HVB-hemmet, att de gick in på ens rum om de misstänkte. De tog sig frihet utan att jag visste.”

En annan ungdom beskriver behovet av förtroende och trygghet i kontakten med personal:

“Det var en man som jag inte hade bra relation med som kunde komma in i min lägenhet, det skulle varit bättre om det var någon jag var bekväm med som hade tillgång till min lägenhet.”

Utredningen föreslår att personal i hem för barn och unga ska få nya verktyg för att stärka tryggheten och säkerheten, bland annat:

- Begränsning av mobiltelefon och elektronisk kommunikation – för att förebygga skadliga kontakter eller riskbeteenden.
- Rätt att genomsöka rum – vid misstanke om otillåtna föremål som narkotika eller vapen.
- Fysiska ingripanden – fortsatt möjligt endast genom nödrätt och nödvärn; alla ingripanden ska dokumenteras, rapporteras och följas upp med samtal med den unge.
- Provtagning för droger eller alkohol – socialnämnden ges möjlighet att besluta om regelbundna tester i LVU-ärenden (ej i hem för barn och föräldrar).

Trygghet

Att personal får fler befogenheter kan stärka säkerheten, men det finns samtidigt en risk att barns grundtrygghet, vardag och kontakt med andra viktiga personer påverkas negativt. Det är därför avgörande att befogenheterna används restriktivt, proportionerligt och alltid med barnets bästa i fokus. Varje inskränkning i barns rätt till privatliv måste stå i rimlig proportion till syftet och aldrig tillämpas slentrianmässigt. FN:s barnrättskommitté har tidigare betonat vikten av att Sverige stärker skyddet för barns integritet i samhällsvården.

För att undvika godtycke och kränkande behandling krävs:

- Tydliga nationella riktlinjer för när och hur befogenheter får användas.
- Krav på dokumentation och oberoende tillsyn.
- Användarvänliga och trygga mekanismer för barn att framföra klagomål när deras rättigheter inte respekteras.

Rättssäkerhet och inflytande

Barn och unga måste ges verkliga möjligheter att föra fram sina upplevelser och synpunkter. IVO har visat att många barn inte känner till hur de kan klaga på vården, eller inte vågar använda de system som finns (IVO, 2022). Det måste finnas enkla och trygga sätt att klaga när rättigheter inte respekteras, och personalen behöver både kunskap och rätt inställning för att lyssna och agera.

“Jag fick inga individuella samtal eller behandling. Inga ungdomar blev hjälpta så jag tog kontakt med IVO för att anmäla. Detta kom fram till chefen som tog in mig på möte för att fråga hur jag vill ha det.”

Erfarenheterna från våra medlemmar visar också att kontinuerlig och tät uppföljning från socialtjänsten vid en placering är avgörande. Många upplever att socialtjänsten tappar kontakten eller är frånvarande när de har placerats, vilket skapar otrygghet, ensamhet och avbrutna relationer. En annan ung person beskriver konsekvenserna av detta:

“Jag flyttades runt väldigt mycket, vilket ledde till att jag aldrig riktigt hade en stabil vardag och kände mig aldrig trygg.”

Regelbunden uppföljning bidrar inte bara till att bibehålla viktiga relationer, utan ger också ökad insyn i verksamheten på HVB-hemmen. Detta är också viktigt med tanke på att vissa aktörer har agerat oseriöst och att bristande tillsyn kan leda till att barn inte får den vård de har rätt till. Genom tät och systematisk uppföljning kan socialtjänsten säkerställa att barn och unga får en trygg, kontinuerlig och individanpassad placering, samt att deras rättigheter och behov verkligen tillgodoses.

Rätt miljö för rätt behov

Både Socialstyrelsen och IVO har lyft att brist på anpassade platser gör att barn riskerar att placeras fel, med negativa konsekvenser för vårdens kvalitet (Socialstyrelsen 2022; IVO 2023). Vi ser det som positivt att utredningen föreslår en tydligare indelning av hemmen utifrån målgrupper och behov. Detta är ett viktigt steg för att undvika att barn och unga hamnar i fel miljöer, vilket våra medlemmar ofta har vittnat om som en stor brist i dagens system.

“Negativt var att jag fick se mycket kaos, bråk och att jag kunde bli behandlad som att jag har någon problematik fast jag inte har det. Det gick mycket rykten om mig eftersom att jag bodde på HVB. Du har inte alltid tillgång till en personal som du litar på. Det är då viktigt att man har någon annan viktig person. Jag hade min kontaktfamilj”

“Matchning bland ungdomar var ett helvete, missbruk, självskadebeteende, skolk och blandade åldrar”

En mer differentierad struktur kan öka möjligheterna att unga får det stöd som motsvarar deras behov.

Kompetenskraven är utformade likadant för alla hemtyper, oavsett om det är generella eller specialiserade hem. Här vill vi återigen understryka behovet av att höja, och eventuellt differentiera, kompetenskraven på och mellan de olika hemtyperna. Samtliga hem behöver ha personal som är utbildad i lågaffektivt bemötande och traumamedveten omsorg (TMO), men detta blir särskilt avgörande på hem som tar emot unga med komplex problematik, såsom exempelvis autism, psykiatriska utmaningar eller trauma. Våra medlemmar vittnar återkommande om HVB-hem där personal saknat sådan kompetens, vilket har lett till bristande stöd, godtycklig användning av befogenheter och en otrygg miljö.

“Jag satt med folk som var kriminella inte med folk som mådde dåligt och var mycket äldre än vad jag var”.

“Jag blev felplacerad, hade familjeproblem och skulle få en terapeut. Men var 14 år och hamnade på hvb. Anledningen var för att jag och pappa inte kom överens”

Bedömning – hur och av vem?

Vi delar utredningens bedömning att det behövs tydliga och gemensamma kriterier för att bedöma vårdbehov och matcha barn och unga till rätt vårdkategori.

Det är socialnämnden som ansvarar för att bedöma barnets individuella behov och fatta beslut om vilken typ av hem som är mest lämpligt. Nämnden ska utarbeta vård- och genomförandeplaner som tydligt anger behovsanalys och matchning till en viss typ av hem.

När socialnämnden ansöker om att placera ett barn i ett sådant hem till IVO, måste

den ange hemtyp (t.ex. generellt eller specialiserat hem), relevanta vårdinriktningar, åldersintervall och planerad bemanning.

“Innan min tid på boenden hade jag ingen kontakt med droger alls men på grund av att man sattes med ungdomar som deras grundproblem var droger drogs man med och fann ett intresse i den typen av ”lösning”. Det ser jag som ett stort problem och anser att socialtjänsten måste vara väldigt väl medvetna vad för miljö de sätter olika ungdomar i”.

För att en placering ska bli så trygg och ändamålsenlig som möjligt är det avgörande att socialtjänsten gör en grundlig och helhetsbaserad utredning av den unges behov, resurser och förutsättningar. Vi vill understryka att den unge själv, utifrån sin mognad och förmåga, aktivt involveras i processen och i utformandet av vård- och behandlingsplaner. Det är också viktigt att utredningen även omfattar den unges nätverk och betydelsefulla relationer, så att planeringen tar hänsyn till de personer och sammanhang som kan bidra till kontinuitet, trygghet och utveckling.

“Alla barn och ungdomar behöver kärlek och närhet, de behöver känna sig sedd och uppskattad. HVB-hemmet kan inte ändra det som hänt tidigare, det kan ingen, men vad de kan göra och vad de bär ansvaret för är att se till att vad än som fattats eller frångåtits ungdomen tidigare (trygghet, struktur, bekräftelse etc.) nu efter bästa förmåga och förutsättningar tillgodoses dem Utöver detta behövs även en väl etablerad och god kontakt och samarbete mellan ungdomen, HVB-hemmet, skola, socialtjänst och ev. familj, familjehem eller tidigare/kommande boende.”

Åldersindelning

I utredningen framgår att placering av yngre barn, särskilt under 13 år, bör ske med stor försiktighet och med barnets långsiktiga trygghet i fokus. Man betonar att barn under sju år i första hand ska placeras i familjehem om de inte kan bo hemma, eftersom ett hem för vård eller boende (HVB) sällan kan erbjuda den kontinuitet, anknytning och individuella omsorg som små barn behöver. För barn mellan sju och tolv år gäller att en placering på HVB endast bör övervägas när särskilda skäl föreligger och när verksamheten är särskilt anpassad för yngre barns behov av närhet, struktur och trygghet. Det framhålls också att HVB-miljöer ofta är utformade för äldre ungdomar med mer självständighet och komplexa sociala eller psykiatriska problem, vilket gör dem mindre lämpliga för yngre barn. Forskning och erfarenhet visar att små barn i institutionsliknande miljöer löper ökad risk för otrygg anknytning, stress och svårigheter i känsloreglering. Vi vill därför framhålla att socialtjänsten *alltid* bör sträva efter familjehemsplacering eller annan familjelik miljö för barn under 13 år, och endast använda HVB-placering när inga andra alternativ bedöms möjliga eller tillräckligt säkra för barnet.

Utredningen föreslår att åldersspannet på de olika hemmen begränsas till tre år. Syftet är att skapa miljöer som är bättre anpassade efter barnens utvecklingsnivå och behov, vilket vi är positiva till då det kan öka tryggheten och möjliggöra mer

individanpassad vård. Samtidigt bör flexibilitet finnas för undantag, exempelvis när det finns särskilda skäl för att placera barn utanför det normala spannet. En alltför rigid åldersindelning kan annars riskera att barn med komplexa behov placeras i miljöer som inte fullt ut motsvarar deras utvecklingsnivå, vilket kan påverka både trygghet och behandlingsresultat negativt.

Platsbrist

“Använde HVB som en sluss, kunde vara alla möjliga placeringar, utåtagerande, skulle till SIS. När man inte hade någon annanstans att sätta dem”

Utredningen säger för lite om vad som ska gälla när det inte finns platser att tillgå, eller när det akuta behovet av en placering krockar med bristen på alternativ. Det behöver tydliggöras var ansvaret ligger i dessa situationer, så att ingen ung person behöver vänta på en trygg plats.

Hälso- och sjukvård

Utredningen visar att placerade barn och unga inte alltid får den vård de har laglig rätt till, varken när det gäller hälso- och sjukvård eller tandvård. Administrativa hinder, otydligt ansvar och avtalsfrågor gör det dessutom svårare för dem att snabbt få rätt insatser. Eftersom flera institutioner saknar tydliga regler för uppdrag och krav varierar tillgången till vård mycket mellan olika verksamheter.

Vi delar utredningens syn på behovet av att göra vården mer tillgänglig för barn och unga i samhällsvård. Vi välkomnar därför förslaget om ett nationellt utvecklingsarbete kring mobila team och digitala lösningar, som kan ge snabbare och mer flexibel tillgång till vård – särskilt för barn och unga med psykisk ohälsa.

Vi ser också positivt på att utredningen föreslår att socialnämnden, när ett barn placeras, ska underrätta regionen och bjuda in till ett gemensamt planeringsmöte inom två veckor. Det är bra att regionen därefter ska ta fram en individuell vårdplan inom fyra veckor, eftersom det kan göra ansvarsfördelningen tydligare och hjälpa barnet att snabbt få rätt vård.

Samtidigt vill vi understryka vikten av att den unge själv, utifrån sin mognad och förmåga, aktivt involveras i planeringen och utformningen av sin vård. Våra medlemmar har vittnat om erfarenheter där de inte har varit delaktiga och därför saknat kunskap om vad som planerats eller vilka rättigheter de har haft. När barnet eller den unge ges möjlighet att förstå och påverka sin vård skapas både

delaktighet och förtroende, vilket är avgörande för att vården ska få avsedd effekt. För att vården ska bli så sammanhängande som möjligt behöver även den unges nätverk och viktiga relationer involveras. Det gäller både familj, tidigare vårdgivare, skola och andra centrala personer i barnets liv. Kontinuiteten i vården riskerar annars att gå förlorad vid upprepade flyttar, vilket i sin tur kan försvåra tillfrisknande och förtroendeskapande relationer. Genom att aktivt inkludera den unge och dennes nätverk i planeringen kan socialtjänst och region tillsammans bidra till en mer hållbar, trygg och individanpassad vård.

Sammanfattning

Barn och unga på HVB-hem har rätt till en vardag som präglas av trygghet, kontinuitet och respekt för deras integritet. Våra medlemmars erfarenheter visar att bristande delaktighet, otillräcklig uppföljning och kompetensbrister hos personal ofta leder till otrygghet, ensamhet och avbrutna relationer.

För att säkerställa att barn och unga får en verkligt trygg och stödjande placering krävs:

- Att den unge aktivt involveras i planering och vård, tillsammans med sitt nätverk, för att skapa kontinuitet och sammanhang.
- Att befogenheter för säkerhet och kontroll används restriktivt, proportionerligt och alltid med barnets bästa i fokus.
- Att personal har relevant utbildning och kompetens, inklusive TMO, lågaffektivt bemötande och kunskap om NPF, samt kontinuerlig handledning och tillgång till psykolog.
- Att socialtjänsten följer upp placeringar regelbundet, för att säkerställa insyn, kvalitet och barnets rättigheter.

Vi vill slutligen betona barns och ungas möjlighet att ta kontakt med oberoende barnombud, IVO eller andra ideella organisationer för att säkerställa trygghet, säkerhet samt möjligheten att utöka barnets kontaktnät utanför HVB-hem. Endast när dessa delar fungerar tillsammans kan barn och unga på HVB-hem uppleva en trygg, sammanhängande och individanpassad vardag där deras rättigheter respekteras och deras behov möts.

Remissyttrande
Knas Hemma

Datum: 2025 10 22
Diarienummer: S2025/01291

.